

W KIERUNKU JAKOŚCI W PROFILAKTYCE

Gregor Burkhardt

Artur Malczewski

Rozmowa z Gregorem Burkharthem, lekarzem, prezydentem i współzałożycielem Europejskiego Towarzystwa Badań nad Profilaktyką (EUSPR), głównym analitykiem naukowym w Sekcji Zdrowia Publicznego EMCDDA¹, i Arturem Malczewskim, doktorem nauk społecznych, geografem społeczno-ekonomicznym, socjologiem, kierownikiem Działu Badań, Monitorowania oraz Współpracy Międzynarodowej Krajowego Centrum Przeciwdziałania Uzależnieniom.

– *Jakie są główne zadania Europejskiego Towarzystwa Badań nad Profilaktyką (EUSPR²)? Gregor, jaką rolę widzisz dla tej organizacji?*

– **Gregor Burkhardt:** Dla mnie istotne jest, że EUSPR nie jest tylko interdyscyplinarną siecią naukowców, zajmujących się profilaktyką, ale gromadzi również decydentów, osoby opiniotwórcze, osoby odpowiedzialne za tworzenie polityki społecznej i praktyków. EUSPR nie zajmuje się tylko rozwojem metodologii, ale także aktywnym promowaniem profilaktyki opartej na dowodach naukowych i doskonaleniem zawodowym w tym obszarze. Dlatego wielu z nas angażuje się również w Europejski Program Profilaktyki (The European Prevention Curriculum – EUPC³) i opracowujemy raporty (tzw. *position paper*) na temat kontrowersyjnych kwestii stanowiących wyzwanie dla naszych społeczeństw. Zbiorowa wiedza, doświadczenie i interdyscyplinarność członków Towarzystwa stanowią ważny bastion nauki przeciwko różnym fałszywym lub wprowadzającym w błąd podejściom do „profilaktyki”. Dlatego też EUSPR zapewnia naukowe wsparcie i kontrolę dla rejestru Xchange⁴ EMCDDA oraz dla rady doradczej EUPC.

– **Artur Malczewski:** Miałem przyjemność wziąć udział w pierwszym spotkaniu inicjującym EUSPR w Rzymie. Warto wspomnieć, że EUSPR zostało formalnie zatwierdzone i zarejestrowane w Polsce w 2010 roku jako międzynarodowa organizacja non-profit, z siedzibą w Instytucie Psychiatrii i Neurologii w Warszawie. Polscy eksperci wspierali więc od początku prace Towarzystwa.

Z naszego punktu widzenia stanowiska EUSPR prezentowane w różnych opracowaniach są ważne i dlatego staramy się je tłumaczyć na język polski i umieszczać na stronie internetowej Krajowego Centrum Przeciwdziałania Uzależnieniom⁵, jak również je upowszechniać.

– *Skąd wziął się pomysł na szkolenia Europejskiego Programu Profilaktyki (EUPC) i jakie zadania w ich realizacji ma Europejskie Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii z Lizbony (EMCDDA) oraz Krajowe Centrum Przeciwdziałania Uzależnieniom (KCPU)?*

– **Gregor Burkhardt:** 9 lat temu uczestniczyłem w USA w pierwszych pilotażowych szkoleniach dla Universal Prevention Curriculum (UPC)⁶, międzynarodowej „matki” EUPC, i zaproponowałem jego twórcom skrócenie i dostosowanie go do kontekstu europejskiego, ponieważ uznałem, że jest to coś, czego Europa potrzebuje: solidnej i właściwej naukowej bazy dla profilaktyki, dla osób podejmujących decyzje bez specjalistycznej wiedzy. Zrobiliśmy to w ramach dwóch rund projektów finansowanych przez Unię Europejską: UPC-ADAPT i ASAP⁷. Ich wyniki zostały następnie przyjęte i opublikowane przez EMCDDA. Obecnie EMCDDA odpowiada za zapewnienie jakości i powtarzalności treści szkoleń EUPC, za ustalanie zasad ich wdrażania oraz za licencjonowanie krajowych trenerów EUPC i przestrzeganie kodeksu postępowania.

– **Artur Malczewski:** W obydwu projektach UPC-ADAPT i ASAP, o których wspominał Gregor, udział wzięli

polscy eksperci z KCPU. Szkolenie EUPC oparte jest na podręczniku *European Prevention Curriculum (EUPC): a handbook for decision-makers, opinion-makers and policy-makers in science-based prevention of substance use*, który w Polsce wydał Instytut Psychiatrii i Neurologii⁸. Obecnie wspieramy EMCDDA w działaniach wdrażających EUPC w Europie, organizując wspólnie z Gregorem szkolenie trenerów EUPC (Kraków 2022) z kilkunastu krajów europejskich oraz spotkanie trenerów EUPC (Warszawa 2023). Warto wspomnieć, że od 2024 roku Reitox Focal Points⁹ mają zapisane w swoich działaniach wdrażanie EUPC na poziomie krajowym. Nie jest to zadanie obowiązkowe, a opcjonalne, ale to na pewno jest duży krok do przodu w promocji EUPC. Do tej pory tylko kilka Focal Pointów wspierało te działania. Były to szkolenia organizowane przez Focal Pointy w przypadku Grecji, Austrii i Polski lub finansowo przez nie wspierane (w Chorwacji). Widzimy zainteresowanie samorządu terytorialnego we wdrażaniu szkoleń EUPC w Polsce. W ramach współpracy z Ekspertami Wojewódzkimi ds. Informacji o Narkotykach i Narkomanii oraz Urzędami Marszałkowskimi planujemy zorganizować w ośmiu województwach bezpłatne szkolenia dla uczestników. Pierwsze kursy dla przedstawicieli gmin odbędą się w pierwszej połowie 2024 roku w Poznaniu i Szczecinie. Dwudniowe szkolenia będą uzupełnione o webinary on-line.

– **Braliście udział w międzynarodowej konferencji KCPU na temat profilaktyki pt. V Międzynarodowa Konferencja „Profilaktyka oraz monitorowanie uzależnień na poziomie lokalnym – wyzwania oraz szanse”, 25-26 października 2023 roku w Warszawie. Dzień wcześniej odbyło się spotkanie trenerów EUPC. Jakie wnioski można wyciągnąć ze spotkania trenerów EUPC? Czy warto kontynuować tego typu spotkania?**

– **Gregor Burkhardt:** Byłem pod wrażeniem zainteresowania trenerów szkoleniem EUPC i ich zaangażowania w utrzymanie wysokiej jakości szkolenia i w jak najszerszym wdrażaniu go w swoim kraju. Zaangażowanie uczestników w dyskusję było tak duże, że nie udało nam się przejść przez całą agendę. Myślę, że na tym spotkaniu w Warszawie prawie wszyscy trenerzy zdali sobie sprawę, jak wielka i zjednoczona społeczność trenerów EUPC (ponad 100 osób) wyrosła w Europie i poza nią. Dlatego wielu z nich z niecierpliwością czeka na spotkanie tre-

nerów przed konferencją EUSPR w Cremonie (Włochy) we wrześniu 2024 roku.

– **Artur Malczewski:** Cieszę się, że udało nam się w Warszawie stworzyć platformę wymiany doświadczeń między trenerami EUPC¹⁰ z różnych krajów i pomysł ten będzie kontynuowany na najbliższej konferencji EUSPR. Dla mnie szczególnie cenne było pokazanie polskim uczestnikom konferencji działań różnych krajów we wdrażaniu EUPC. Otrzymałem wiele pozytywnych informacji zwrotnych, co było zasługą wysokiej jakości prezentacji zarówno zagranicznych, jak i polskich ekspertów. W konferencji wzięli udział policjanci i policjantki z Centralnego Biura Śledczego Policji, z którymi będziemy tworzyć wspólnie zespół działający w ramach polskiej prezydencji w Unii Europejskiej. Profilaktykę substancji psychoaktywnych i profilaktykę przestępczości na poziomie lokalnym chcemy zaproponować jako jeden z naszych tematów na polską prezydencję, która zacznie się w styczniu 2025 roku. Ponadto na konferencji mieliśmy sesję dotyczącą roli policji w profilaktyce, co jest dla nas szczególnie ważne. Całą konferencję można obejrzeć na YouTubie, na stronie jej współorganizatora – Fundacji Res Humanae: <https://www.youtube.com/watch?v=ZR7FxCGmeRc>.

– **W którym kierunku powinny rozwijać się szkolenia EUPC? Co należy zrobić w tej dziedzinie?**

– **Gregor Burkhardt:** Wiele osób już teraz widzi potrzebę stosowania zasad nauki o profilaktyce prezentowanych przez EUPC także w zapobieganiu otyłości (prace są już prowadzone w Niemczech), przeciwdziałania hazardowi czy problematycznemu używaniu internetu. Już teraz wdrażamy wersję szkolenia EUPC dla realizatorów programów profilaktycznych. Uzupełnia to wersja szkolenia dla decydentów, osób opiniotwórczych i twórców polityki, która zawiera elementy profilaktyki przestępczości i przemocy wśród młodzieży. Wyzwaniem będzie sprostanie temu zapotrzebowaniu i opracowanie wysokiej jakości komplementarnych elementów programów nauczania, które dalej rozszerzą EUPC. Ekscytujące jest to, że zasady profilaktyki opartej na dowodach naukowych mogą być stosowane w większej liczbie problemowych obszarów w naszych społeczeństwach.

– **Artur Malczewski:** W ramach międzynarodowego projektu Frontline Politeia, we współpracy z dr Justyną Syroką, która jest Ekspertem Wojewódzkim ds. In-

formacji o Narkotykach i Narkomanii (RCPS Lublin), realizowaliśmy pilotażowe szkolenie EUPC dla realizatorów programów profilaktycznych z województwa lubelskiego. Była to pierwsza próba, i w moim odczuciu udana, zmiany grupy docelowej dla szkoleń EUPC, bo w tym programie wzięły udział nie osoby zlecające programy profilaktyczne, ale realizatorzy tych programów, w tym przedstawiciele policji. W ramach projektu Frontline Politeia „zmapowaliśmy” programy profilaktyczne i już po zakończeniu projektu RCPS w Lublinie chcemy wesprzeć niektóre z tych programów w przygotowaniu ich do zgłoszenia do bazy programów rekomendowanych prowadzonej przez KCPU.

– **EMCDDA przekształca się w tym roku w Europejską Agencję ds. Narkotyków (ang. skrót EUDA). Jakie nowe zadania w dziedzinie profilaktyki będą realizowane przez nową instytucję i czy może to oznaczać dodatkowe wsparcie dla profilaktyki w Europie?**

– **Gregor Burkhardt:** EUDA będzie miała mandat nie tylko do monitorowania, ale także do aktywnego udzielania porad, realizowania szkoleń i udzielania rekomendacji. To zmieni zasady gry i da (po fakcie) oficjalny mandat dla EUPC i jego pochodnych. EUDA będzie mogła zapewnić więcej szkoleń, także w innych dziedzinach niż profilaktyka. W programie prac EUDA już publicznie stwierdzono, że będzie ona również wdrażać i rozpowszechniać wersję EUPC dla realizatorów programów profilaktycznych w Europie. Obejmie to profilaktykę przestępczości i przemocy wśród młodzieży.

– **Gregor, czy możesz przybliżyć czytelnikom „Serwisu Informacyjnego Uzależnienia” rejestr Xchange? Jakie inne podobne źródła warto wykorzystać?**

– **Gregor Burkhardt:** Początkowo postrzegałem Xchange jako wysoce specjalistyczną rzecz tylko dla naukowców zajmujących się profilaktyką. Nagle, ponieważ teraz jest używany jako kamień węgielny dla EUPC, katalog Xchange stał się prostym narzędziem dla decydentów, osób opiniotwórczych, polityków umożliwiającym sprawdzenie, czy niektóre słynne programy (takie jak na przykład Program Wzmacniania Rodziny) lub programy intensywnie reklamowane (np. Planet Youth) są faktycznie skuteczne i warte inwestycji, zarówno finansowych, jak i infrastrukturalnych. Najpierw odkryliśmy przydat-

ność Xchange, a teraz przygotowujemy siostrzany rejestr – po hiszpańsku, dla całej Ameryki Łacińskiej. Wiele nieefektywnych lub nawet szkodliwych interwencji jest tam mocno promowanych i reklamowanych. Rejestry, takie jak Xchange (lub jego siostra ILAIPE w Ameryce Łacińskiej czy Blueprints w USA), są bardzo prostymi narzędziami do podejmowania mądrzejszych decyzji finansowych. Jednym z mankamentów profilaktyki nie jest brak funduszy na profilaktykę, ale to, że istniejące pieniądze są wydawane na bezużyteczne lub nawet potencjalnie szkodliwe programy tylko dlatego, że dobrze wyglądają.

– **Artur Malczewski:** Warto dodać, że w Polsce mamy swój rejestr, to jest bazę programów rekomendowanych¹¹, która jest nie tylko wykazem programów opartych na dowodach naukowych, ale również cennym zasobem wiedzy na temat tego, co działa w profilaktyce. System rekomendacji funkcjonuje na poziomie krajowym od 2010 roku. Jest to zadanie realizowane we współpracy trzech instytucji: Krajowego Centrum Przeciwdziałania Uzależnieniom, Instytutu Psychiatrii i Neurologii i Ośrodka Rozwoju Edukacji. W ramach systemu dokonywana jest ocena programów z obszarów promocji zdrowia psychicznego, profilaktyki uzależnień (profilaktyki narkomanii, profilaktyki problemów alkoholowych) oraz programów profilaktyki innych zachowań problemowych (ryzykownych) dzieci i młodzieży. Gdy tworzyliśmy Europejskie Standardy Jakości w Profilaktyce Uzależnień¹² w latach 2008–2010, to właśnie system rekomendacji z Polski był jednym z dokumentów, który wykorzystano w pracach nad standardami.

– **Profilaktyka oparta na kształtowaniu środowiska społecznego, nazywana także profilaktyką środowiskową (ang. environmental prevention), jest ważnym elementem działań mających na celu zmniejszenie rozprzestrzeniania się używania substancji psychoaktywnych. Jaką rolę powinny pełnić społeczności lokalne w tej dziedzinie? Jak ważna jest profilaktyka oparta na kształtowaniu środowiska społecznego w odpowiedzi na problem substancji psychoaktywnych?**

– **Gregor Burkhardt:** Profilaktyka oparta na kształtowaniu środowiska społecznego jest drugim (choć w dużej mierze nieznanym) filarem profilaktyki. Większość ludzi myśli (jak np. w niedawnej deklaracji z Oviedo¹³), że profilaktyka polega wyłącznie na uczynieniu jednostek bardziej

odpornymi, kompetentnymi i potrafiącymi dokonywać lepszych wyborów, dzięki dostarczaniu im odpowiednich narzędzi behawioralnych i decyzyjnych. Profilaktyka oparta na kształtowaniu środowiska społecznego działa na zachowanie ludzkie w inny – uzupełniający, często zaniedbywany, ale niezbędny sposób: dążąc do stworzenia ochronnego i przyjemnego środowiska, eliminując szkodliwe bodźce behawioralne. Dzięki temu nie jest konieczne, by ludzie byli kompetentni, samokontrolujący się i ciągle zobowiązani do podejmowania odpowiedzialnych wyborów. Wielu ludzi nie jest w stanie tego zrobić, ponieważ są na przykład zajęci zapewnianiem pożywienia, koniecznością utrzymania lub opieki nad kimś innym. Chociaż uważa się przepisy prawne i makropolityki dotyczące alkoholu, tytoniu czy marihuany za główne zakresy profilaktyki opartej na kształtowaniu środowiska społecznego, to praktyka pokazuje, że poprawę fizycznego i regulacyjnego otoczenia lepiej realizują lokalne społeczności, np. poprzez zapewnienie zdrowszych i bardziej zielonych środowisk, z większą możliwością organizacji konstruktywnego spędzania czasu wolnego, mniejszą ekspozycją na wizualne bodźce wywołujące zachowania związane z używaniem substancji, a także zdrowsze uregulowanie środowiska życia nocnego np. z dostępną darmową wodą i odpowiedzialnymi praktykami serwowania napojów alkoholowych. Takie – i wiele innych – możliwości działań społeczności nie wymagają od ludzi wyposażenia w takie umiejętności ochronne, jak np. samokontrola, zrozumienie, motywacja i dlatego są egalitarne i społecznie bardziej sprawiedliwe niż podejście skoncentrowane na jednostce, mające na celu wyłącznie poprawę zachowania.

– **Artur Malczewski:** To jest ważny temat w Polsce i tak, jak wspomniał Gregor, społeczności lokalne pełnią kluczową rolę. Gminy podejmują działania mające na celu ograniczenie dostępności napojów alkoholowych. Nadal wydają się one niewystarczające. Na przykład mamy w Polsce prawie 2500 gmin, a tylko około 170 wprowadziło ograniczenie nocnej sprzedaży napojów alkoholowych. Warto zwrócić uwagę, że nie mamy w Polsce dobrego tłumaczenia terminu *environmental prevention*, i to określenie prawie nie funkcjonuje zarówno w dokumentach strategicznych, jak i w praktyce. Z drugiej strony gminy podejmują działania w ramach profilaktyki opartej na kształtowaniu środowiska społecznego. W 2022 roku było ponad 120 tys. punktów sprzedaży napojów alkoholowych i to od samorządu lokalnego zależy, ile ich będzie – czy ta

liczba będzie wzrastać, czy maleć. W podręczniku EUPC, wydanym przez Instytut Psychiatrii i Neurologii, zostało zaproponowane tłumaczenie na polski *environmental prevention* jako *profilaktyka oparta na kształtowaniu środowiska społecznego*. Ustalenie trafnego terminu to nie tylko nasz problem, podobnie jest też np. w Chorwacji. Staramy się zarówno promować samą nazwę tego typu profilaktyki, jak również działania z jej obszaru. Dyskutowaliśmy na ten temat podczas międzynarodowej konferencji w ubiegłym roku w Warszawie, w której uczestniczył Gregor.

– *Dziękuję za rozmowę.*

Redakcja

Przypisy

- ¹ EMCDDA – Europejskie Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii.
- ² Zapraszamy do odwiedzenia strony Europejskiego Towarzystwa Badań nad Profilaktyką: <https://euspr.org>
- ³ Program mający na celu podnoszenie profesjonalizmu personelu zajmującego się profilaktyką substancji psychoaktywnych w Europie. Strona EUPC prowadzona jest przez EMCDDA: https://www.emcdda.europa.eu/best-practice/european-prevention-curriculum-eupc_en
- ⁴ Xchange to internetowy rejestr programów profilaktycznych opartych na dowodach naukowych dostępny pod adresem: https://www.emcdda.europa.eu/best-practice/xchange_en
- ⁵ Ostatnie stanowisko EUPC (tzw. position paper) opublikowane na stronie KCPU dotyczy roli organów ścigania w profilaktyce: <https://kcpu.gov.pl/wp-content/uploads/2023/02/Stawowisko-Europejskiego-Towarzystwa-Badan-nad-Profilaktyka-dot-roli-organow-szigania-w-profilaktyce-pdf>
- ⁶ Europejski Program Profilaktyki – program szkoleniowy dla osób zlecających wdrażanie programów profilaktycznych oraz/i podejmujących strategiczne decyzje odnośnie do profilaktyki, a także specjalistów w dziedzinie profilaktyki, zwiększający kompetencje w pracy w zakresie profilaktyki opartej na dowodach.
- ⁷ Projekt Frontline Politeia (<https://www.frontline-politeia.eu>) był pierwszą próbą wdrożenia szkoleń EUPC w kilkunastu krajach Unii Europejskiej. Dr Artur Malczewski był koordynatorem pakietu trzeciego projektu, w ramach którego m.in. przeprowadzono analizę systemów profilaktycznych w poszczególnych krajach Unii Europejskiej, jak również podjęto próbę „zmapowania” podmiotów zajmujących się profilaktyką uzależnień (<https://preventionasap.pl>).
- ⁸ Polska wersja podręcznika pod nazwą „Europejski Program Profilaktyki” dostępna jest na stronie: https://www.emcdda.europa.eu/system/files/media/publications/documents/11733/PL_EUPC_Online.pdf
- ⁹ Reitox Focal Points to Krajowe Punkty Monitorujące, które działają we wszystkich krajach Unii Europejskiej oraz Norwegii i Turcji. Focal Points współpracują ściśle z EMCDDA i otrzymują współfinansowanie ze środków Komisji Europejskiej. W KCPU rolę Reitox Focal Point pełni Dział Badań, Monitorowania oraz Współpracy Międzynarodowej. Wykaz Reitox Focal Points oraz zakres ich działania znajduje się na stronie EMCDDA: https://www.emcdda.europa.eu/about/partners/reitox_en
- ¹⁰ Lista trenerów znajduje się na stronie EMCDDA: https://www.emcdda.europa.eu/best-practice/european-prevention-curriculum-eupc/list-of-trainers_en
- ¹¹ Strona programów rekomendowanych: <https://programyrekommowane.pl>
- ¹² Informacje o standardach i publikacje na ten temat w języku polskim znajdują się na stronie: <https://kcpu.gov.pl/profilaktyka-i-edukacja/europejskie-standardy/>
- ¹³ Deklaracja z Oviedo jest dostępna na stronie internetowej: <https://www.oviedodeclaration.org>